

УДК 677.37.021.153(100)(477)=83

О.О. ФЕДУН, здобувач, Ю.В. ГОНЧАРОВ, д-р екон. наук, професор
(Київський національний університет технологій та дизайну)

Стратегії розвитку шовківництва в світі та в Україні: історичні аспекти

Приведены данные о стратегии развития шелководства Китая, Южной Кореи, Японии, Средней Азии, Италии, Франции и Украины, а также о сотрудничестве этих стран в решении вопросов качества гребни, селекции шелковицы и шелкопрядов, развития технологий по переработке шелкосырья, расширения областей использования.

Ключевые слова: натуральный шелк тутового, дубового шелкопряда, возникновение шелководства, стратегии развития отрасли, качество гребни, селекция шелковицы, шелкопрядов, технологии переработки шелкосырья.

The article contains information about sericulture development strategy of China, South Korea, Japan, Central Asia, Italy, France, and Ukraine.

Cooperation between countries in decision of quality gрен, mulberry and silk-worm breeding and treatment of diseases of silkworms, the development of technologies of processing raw stuff of silk, expanding areas of use.

Keywords: natural silk of mulberry silkworm, natural silk of oak silkworm, genesis of sericulture, strategies of branch development, diseases of silkworms, quality gрен, selection of mulberry, selection of silkworms, technologies of processing raw stuff of silk

Нині близько 30 країн світу розвивають стратегічну галузь – шовківництво не тільки через незвичайну красу шовку, а й завдяки цілющим властивостям і оздоровчому впливу на організм людини та покращенню екологічної ситуації на території, де вирощується.

Досягнення науковців у селекції шовковиці тутового і дубового шелкопряда визнані світом і здатні забезпечити потреби легкої промисловості, військової галузі та медицини України.

Галузь шовківництва в Україні була повністю знищена рішенням про ліквідацію інституту шовку (м. Мерефа, Харківська обл.) та вивезення Київського шовкового комбінату в 2007 р. до Узбекистану, та залишилися науковці та професіонали-виробничники, які здатні відродити дану галузь до реалізації конкурентноспроможної продукції з шовку як тутового, так і дубового шелкопряда.

Батьківщина шовку – Китай. Цікавим є те, що китайці понад 20 століть зберігали секрет розведення тутового шелкопряда та виробництва шовкових тканин. Закон карав смертю кожного, хто намагався вивезти за кордон яєчки тутового шелкопряда (гребна), або розголосити секрет отримання кокона та його розмотування. Тоді, основна стратегія розвитку шовківництва у Китаї характеризувалася тим, що ним займалися сім'ї імператорів та їхніх придворних. І лише в II ст.. до н. е. прихильники відстороненого імператора Китаю перебралися до Кореї й узяли з собою гребню шелкопряда.

В Кореї стратегія розвитку шовківництва відмінна тим, що, крім шовку, виготовляли з гусені ліки від діабету.

Через три століття (тобто в 100 р. н. е.) таємниця шовківництва потрапляє з Кореї до Японії. Шовківництво в Японії мало більший успіх, ніж в Китаї, завдяки турботі японського принца Сью Ток Даши, який із поваги до свого народу відкрив підданним таємницю розведення шелкопряда. Він казав: «Будьте такі уважні і ніжні до шовковичної гусені як батько і мати доглядають свою грудну дитину. Хай ваше тіло буде мірилом при коливанні холоду і тепла. Спостерігайте, щоб температура у ваших домівках була однаковою і здоровою, слідкуйте за чистотою повітря і вносьте постійно в свою працю день і вночі всю вашу турботу».

Мудрість древніх принців Японії передала це благодіяння нащадкам, і їм народ зобов'язаний даною цінною галуззю промисловості. Захоплення шовківництвом в Японії призвело до того, що населення занедбало інші сільськогосподарські культури і потрібні були законодавчі заходи, аби попередити голод в країні. Японці продавали свої шовкові тканини, а не яєчки шелкопряда. Їх вони тримали під замком і вважали злочинцем кожного, хто спробує вивезти яєчки шелкопряда за кордон.

В Україні натуральний шовк відомий з 100 р. до н. е. Його виготовляли як луб'яне волокно з молодих гілок шовковиці й використовували, в тому числі для виробництва паперу, а згодом у

Києві, в Кловському монастирі, висадили великий сад для вирощування шовковиці та вигодівлі шелкопряда, існувала фабрика з розмотування коконів і виробництва тканин з натурального шовку.

В 419 р. н. е. китайська принцеса вийшла заміж за короля Бухари і, ризикуючи життям, принесла в дар своїй новій вітчизні гребню тутового шелкопряда, сховавши її в зачісці. Так тутовий шелкопряд потрапив до Середньої Азії й розповсюдився до берегів Каспійського моря. І тепер розвиток шовківництва є провідною галуззю народного господарства Азіацького регіону.

Цікавим є шлях перетинання гребни до Європи. Два грецьких монахи в Китаї в 556 р. сховали в середину посохів гребню тутового шелкопряда і доставили її імператору Юстиніану. Імператор вжив енергійних заходів щодо розведення шелкопряда і виробництва шовкових тканин у Туреччині, на Балканах, в Греції та Сирії. До країн північного берега Африки, Іспанії та Кавказу секрет розведення тутового шелкопряда та переробки в тканини потрапляє з Сирії в 700 р. н. е.

В 1130 р. король Сицилії Роджер II захопив у греків як воєнну здобич тутовий шелкопряд. З Сицилії шелкопряд досяг Італії. І донині шовківництво в Італії є розвиненою галуззю. У Франції виробництво шовку з тутового шелкопряда розпочалося тільки з середини XIV ст., і уже через 5 років місцевість стала багатою.

Розвиток шовківництва в Росії найпродуктивнішим було за часів Петра I, стратегією якого було закладення шовковиці на всій території держави. При Петрі I були назначені закладені шкільки шовковиці, побудовані червоводні та шовкомотальні в Києві, Астрахані, Саратові, Кізярях та Воронежі. Приватним особам, які будували малі шовкові заводи, Петро I дарував землі й надавав різні пільги, а кращих шовководів нагороджували та видавали їм земельні наділи під шовковицю. Для керівництва цією новою справою у губерніях були назначені спеціальні інспектори. В 1798 р. вийшло перше друковане видання «Краткое руководство по разведению шелка в России». В 1803 р. шовковичні сади були закладені в багатьох губерніях. За наказом Петра I «порубка тутових дерев каралась смертною казньою».

В СРСР стратегію розвитку шовківництва Петра I було продовжено. В 1930 р. були закладені основи поетапного здійснення широкомасштабних заходів зі створення міцної виробничої бази в усіх республіках колишнього Радянського Союзу, в тому числі й в Україні. Після Великої Вітчизняної війни шовківництвом в Україні займалися понад 2 тис. господарств в 16 областях, щорічно залучали понад 30 тис. осіб з приватного сектору та було створено державну мережу з переробки шовкосировини: побудовано 5 державних та обласних (міжрайонні коконошарки) – Київський шовковий комбінат, Запорізька кокономотальна фабрика, а для наукового забезпечення галузі – Науково-дослідний інститут шовківництва (м. Мерефа, Харківська обл.).

Завдання всього шовківничого комплексу України полягало в повному забезпеченні потреб країни у шовкосировині: для легкої промисловості – виробництво натуральних шовкових тканин; для військово-промислового комплексу – парашутів; для медицини – хірургічної нитки.

Галузь шовківництва мала статус стратегічної, без права приватизації й була єдиною галуззю, що забезпечувала працею всіх бажуючих, як в селах, так і у містах, включаючи дітей середніх класів та студентів-практикантів (з 1-30 травня), а також пенсіонерів будь-якого регіону України. Це була ефективна державна стратегія розвитку.

Враховуючи порівняно складні кліматичні умови в Україні для розвитку галузі шовківництва до 1991 р. її дотували з бюджету держави. Кошти виділяли шовкозаводам в розмірі 65% витрат. Найбільшого розвитку в Україні галузь шовківництва набула в кінці 80-х років XX ст.: щорічно виготовляли понад 1300 т високоякісних коконів тутового шелкопряда та 500-600 кг гребни.

На жаль, подальші кроки суттєво замінили державні підходи до найважливішої сировинної бази. З 1991 р. державну дотацію в розмірі 65% витрат на вигодівлю гусені було відмінено, а невпинне зростання цін на енергосировину призвело до різкого зростання собівартості та збитковості в цілому у галузі й, зокрема, по переробці шовкосировини. Тому Київський шовкокомбінат і Запорізька шовкомотальна фабрика відмовились закуповувати вітчизняні кокони, а колективні господарства (понад 1500 колгоспів) практично припинили вирощування їх.

З 1993 р. розпочинається нова зміна стратегії розвитку шовківництва в Україні. Створено державне об'єднання з шовківництва України «Укршовк» на підставі Установчого договору засновників. До складу об'єднання увійшли 92 державних підприємств та господарств, в тому числі: 3 гренажні заводи; 39 шовкорядгоспів; 50 міжрайних коноосушарок, а також 14 обласних об'єднань з шовківництва.

Внаслідок «активних дій» об'єднання «Укршовк» та порушення державою паритету цін, виробництво коконів в Україні зійшло нанівець (див.таблицю).

Виробництво коконів на шовкопідприємствах України за період 1986-2011 рр.

Рік	План, кг	Фактичний врожай, кг	Виконання плану, %
1986	1200000	1183580	98,6
1987	1200000	1143470	95,3
1988	1000000	1132930	113,3
1989	1000000	1168740	116,9
1990	1000000	839250	84,0
1991	1000000	672400	67,2
1992	1000000	509500	51,0
1993	800000	230200	29,0
1994	500000	76500	15,0
1995	300000	76500	26,0
1996	300000	62100	21,0
1997	100000	58600	58,6
1998	100000	54200	54,2
1999	100000	49600	49,6
2000	100000	56100	56,1
2001	6000	5220	87,0
2002	6600	3410	52,0
2003	12700	9222	73,0
2004	11000	12682	115,0
2005	16000	17147	107,0
2006	16000	2345	15,0
2007	3000	791	26,4
2008	0	10	0
2009	0	9	0
2010	0	4	0
2011	0	1,5	0

В кращі роки, окрім внутрішніх потреб, шовкопродукція України мала значний попит і в інших країнах – В'єтнам, Китай, Греція та Болгарія. Особливо великим попитом користувалась грена тутового шовкопряда, яка мала і має тепер високий генетичний потенціал щодо всіх основних показників на рівні світових досягнень.

В жовтні 1996 р. реалізовано більше 600 кг високоякісної грени Туркменістану, республіці Узбекистан – понад 700 кг грени. Реалізація Україною грени в таких об'ємах – помилкова стратегія, яку жодна з 34 країн не допускала.

Наступне помилкове рішення на державному рівні – переробляти українські кокони, як давальницьку сировину, на Бендерському шовкокомбінаті у Молдові. За ствердженням керівників галузі, безкоштовне повернення більше 70% виготовлених тканин з натурального шовку до України буде дуже вигідно, а насправді це прискорило знищення галузі, бо низька якість вироблених тканин не сприяла їх реалізації.

Незважаючи на скрутний стан галузі, вітчизняні науковці зберегли унікальну колекцію порід шовковичного шовкопряда і сортів шовковиці. Проведені в Греції (1998 р.) і Єгипті (1999-2000 рр.) міжнародні анонімні випробування показали, що за комплексом основних господарсько-цінних ознак сучасні гібриди і шовкопряди селекції колишнього Харківського інституту шовківництва відповідають рівню кращих світових стандартів.

В 2003 р. держава виділила значно меншу суму, ніж було необхідн для підтримки шовківництва, однак науковцям і виробникам вдалося досягти збільшення виробництва коконів у 2,7 разу, через один рік було досягнуто прибутковості галузі, а через два роки (в 2005 р.) – рівень 2002 р. збільшився вп'ятеро. Ці досягнення свідчать, що не все знищено і була можливість, за достатньої державної підтримки та зацікавленості бізнесу в подальші роки відновити галузь шовківництва повністю.

В 2005 р. Україну прийнято в члени Асоціації Шовку Країн Чорного, Каспійського морів і Центральної Азії (13 країн-учасниць), що надавало можливість вийти на європейський ринок. В 2006 р. на незалежних випробуваннях українські гібриди тутового шовкопряда серед країн-учасниць БАКСА (Японія, Греція, Болгарія, Туреччина, Узбекистан, Азербайджан) рекомендовані для впровадження у виробництво.

Міжнародна спільнота звернулася з проханням до керівництва України підтримати відродження шовківничої галузі України та Харківського інституту шовківництва. Проте це питання не було вирішено.

Єдиний в Україні Інститут шовківництва УААН – національне надбання (м. Мерефа, Харківська обл.) було ліквідовано розпорядженням Кабінета Міністрів України № 761-р від 19 вересня 2007 р., тоді як накопичений потенціал давав змогу на 100% забезпечувати обсяги племінних і промислових вигодівель високоякісними вітчизняними породами шовковиці та гібридами шовковичного шовкопряда.

В липні 2009 р. колишні фахівці Інституту шовківництва зареєстрували два національні надбання: з генофонду шовковиці та тутового шовкопряда. Проте на одному ентузіазмі розробити та впровадити у виробництво національні надбання в подальшому вже неможливо. З 92 державних підприємств, що працювали 1993 р., на сьогодні залишилося майже 10, тому в 2012 р. максимально що можна виростити на підприємствах – це близько 2 т коконів, за завдання ААН України на 2012 р. продати 1 т грени.

В 2009 р. набув чинності Закон України №1447-VI від 04.06.2009 р. «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення механізмів державного регулювання ринку сільсько-господарської продукції», де об'єктом соціальної дотації держави є продукція шовківництва та кокони тутового шовкопряда. На жаль, такий важливий державний документ не виконано ні в 2009 р., ні у подальші роки. Водночас економічний аналіз ООН за період 1998-2009 рр., показав бум розвитку шовківництва в світі, бо шовк є кращою текстильною сировиною у світі вже протягом п'яти тисяч років.

Крім тутового шовкопряда, в Україні виведено першу вітчизняну моновольтинну породу дубового шовкопряда – Поліський тасар, яка є єдиною біологічною формою, акліматизована і пристосована до розведення в Україні, в Білорусі та середній полосі Росії (патент № 1641908 від 15.12.1990 р., автор – канд.біол.наук Т.Б. Аретинська).

Для раціонального використання відходів зеленого листя дерев: дуба, граба, бука, верби і берези розроблено технологію вигодівлі дубового шовкопряда Поліський тасар за 40 діб, на відміну пануючої у світі технології, яка передбачає 200 діб вигодівлі.

За останні 35 років без державної підтримки виробництво шовку з дубового шовкопряду Поліський тасар також зведено майже нанівець.

ВИСНОВКИ

Історія розвитку шовківництва яскраво підтвердила перевірені часом кращі стратегії розвитку, й ті, що призводять до занепаду. Історія шовківництва в 30 країнах світу, в тому числі й в Україні, свідчить, що це єдина стратегічна галузь, яка здатна забезпечити роботою всіх бажаючих.

1. П'ятитисячна історія вирощування коконів у різних країнах та виробництво товарів із шовку є ефективним за умов своєчасної державної підтримки (Китай, Корея, Японія, Італія, Франція та ін.) в розмірі 65% витрат на вигодівлю шовкопряда.
2. Кращий економічний результат досягається у випадку, коли реалізують продукцію з шовку, а не грена чи кокони.
3. На теренах України теж впроваджували перевірені часом стратегії розвитку шовківництва (від вирощування коконів, їх розмотування до виготовлення виробів), особливо за часів правління царя Петра I, за наказом якого в Києві було побудовано Київський шовковий комбінат, а шовковиці вирощували у всіх регіонах України. З 1930 р. і після Великої Вітчизняної війни провадили широкомасштабні заходи розвитку шовківництва. Найбільші результати було досягнуто в період 1980-1990 рр. в селекції шовковиці, тутового і дубового шовкопрядів, технологіях переробки виробів на рівні світових досягнень, що дало можливість Україні з 2005 р. приєднатися до торгівлі продукції з шовку в країнах Чорного і Каспійського морів, республіках Середньої Азії.
4. Руйнації перспективної галузі шовківництва в Україні сприяли:
 - ✓ Відміна щорічних державних дотацій з 1991 р. в обсягу 65% витрат на вирощування у квітні-травні місяці коконів (з подальшим поверненням) або несвоєчасно і не в достатньому обсязі виділення дотації
 - ✓ Продаж грени з 1996 р. в обсягах 500-600 кг замість виробів шовку
 - ✓ Переробка коконів з 2003 р. за давальницькою схемою в Узбекистані та Молдові.

5. Сучасному розвитку шовківництва в багатьох країнах світу сприяє вивчення та переплетення культур різних країн, в кожній з яких створено музеї шовку. В світі ведеться поіменний список людей, врятованих виробами з шовку.
6. Відродження шовківництва в Україні з 2012 р. потребує значно більших витрат ніж в 2003 р. і часу, бо розпочинати треба з вирощування саджанців з насіння.
7. Цілеспрямована діяльність науковців і виробників АПК та легкої промисловості дають змогу переробляти шовкосировину тутового і дубового шовкопрядів в Україні до конкурентоспроможної продукції як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках й досягати максимальної економічної ефективності. Комплексна та безвідходна переробка шовкосировини в товари легкої промисловості, медичні, а також військової і технічної галузей сприятиме відродженню шовківництва в Україні та збереженню пріоритетності галузі для нащадків.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України. Про умови розвитку підприємств текстильної галузі. 3020-1 від 29.05.2004 р.
2. Тези докладів міжнародного симпозіуму «Актуальні проблеми світового шовківництва» (м. Мерфеа, 24-28.06 1991 р.) Харків: Редакційно-видавничий відділ облполіграфвидат, 1992 р.
3. Рубинов Э.Б. «Учение о шелке» Издательство «Лёгкая индустрия», – Москва, 1966 г.
4. Гончаров Ю.В. Легка промисловість України: Стан, проблеми, перспектива економічного розвитку, – Київ, Товариство «Знання» України
5. Гончаров Ю.В. Легка промисловість України: Теоретико-методологічні засади управління розвитком в умовах інтеграції – Київ, КНУД, 2011 р.
6. Ієнат'єва І.А. Стратегія менеджменту, 2007 р.
7. Злотун А.З. «Цитогенетика и шелководство» – Киев, Издательство «Наукова думка», 1988 г. – 80 с.
8. Борікко А. «Шовк» ж. «Всесвіт», – Київ №5 за 2010 р.
9. Патент 1583481 «Устройство для получения шелковой нити из коконов» Аретинская Т.Б.
10. УДК 677.021.023.7 Хайлов Б.Я. Пути улучшения разматываемости коконов тутового шелкопряда (обзор) – Ташкент, УЗНИИТИ, 1984 г.
11. Київський шовковий комбінат, – Видавництво МЛП України ЦБТИ, Київ, 1987 р.

Одержано 14.05.2012

ТРЕНДИ МОДИ

ОБРИСИ МОДНОГО ПАЛЬТА

Універсальний варіант пальта цього сезону – довжиною до коліна. Проте воно може бути довжиною і до середини литки або до щиколотки.

Довгі пальта мають дуже жіночний та елегантний вигляд лише на високих жінках. Якщо ж Ви невеликого зросту, а коротке набридло, вибирайте однотонні версії без зайвих деталей – вони не дробитимуть фігуру. І, певна річ, пам'ятайте про взуття, яке зорозово подовжує ноги.

Для холодної пори року можна вибрати тренд мілітарі: пальта-бушлати, прикрашені металевими гудзиками, і довгі «шинелі» стриманих кольорів.

На подіумах було подано чимало об'ємних пальт, що за формою нагадують кокон. В основному вони яскравих кольорів і нібито ледь великуваті на Вас. Для них характерні об'ємні плечі у стилі 80-х років минулого століття, відкладні коміри у дусі 20-х років, великі лацкани й широкі рукави, довжиною три чверті.

Найзатребуваніші – пальта-накидки (або кейпи) – мінімалістські, чорного кольору, в деяких випадках оздоблені атласом чи золотою вишивкою.

Наймоднішими є пальта з поясом. Вони можуть бути класичних кольорів чи з надзвичайно яскравим принтом, мінімалістичні або підкреслено жіночні.

Головним акцентом є пояс – у тон пальта, шкіряний чи грайливий, прикрашений бантом.

Окрім традиційних твиду й кашеміру, як матеріал для пальта використовують оксамит, шкіру і стрижене хутро. З них виконують усе вбрання чи окремі вставки.

Поряд із численністю чорного на подіумі можна було спостерігати принти у вигляді геометричних візерунків, квітів і карти, а також яскраві відтінки й такі, що впадають в око.

Чимало пальт, вишитих золотом або доповнених хутром та мереживом, – свідчення про потяг до розкоші.

